

Михайлик Артур

к. іст. н., доцент, директор наукової бібліотеки
Подільський державний аграрно-технічний університет
м. Кам'янець-Подільський

Костюченко Інна

викладач
Новоушицький коледж Подільського
державного аграрно-технічного університету
смт. Нова Ушиця

КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКИЙ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИЙ ІНСТИТУТ: РОКИ УТВОРЕННЯ

Подільський державний аграрно-технічний університет має давню і славу історію. Він починався як сільськогосподарський факультет Кам'янець-Подільського державного українського університету, першого національного вищого навчального закладу, створеного 1.07.1918 р. власними силами незалежної Української Держави. 1921 р. на базі університету повстали окремі Інститут Народної Освіти та Сільськогосподарський інститут.

Вагомий внесок у вивчення історії створення Кам'янець-Подільського сільськогосподарського інститут зробили М.М. Баєр, С.В. Бачинський, М.І. Алещенко, О.М. Завальнюк, Л.В. Баженов, А.О. Копилов, В.А. Нестеренко та ін. [1-7].

Утворення навчального закладу відбувалося за умов соціальних та економічних потрясінь 1920-х рр. Одною з серйозних проблем, яка повстала перед ним був брак кваліфікованих науково-педагогічних кадрів. Серед тих викладачів Кам'янецького університету, хто залишився в радянській Україні й не емігрував за кордон у 1920 р. були декан сільськогосподарського факультету, професор М.Т. Геращенко, доценти І.А. Олійник, О.М. Полонський, В.П. Храчевич, О.С. Мельник, Є.Н. Сердюк, лектори і асистенти Ю.П. Підкуй-Муха, М.Й. Пахарь [8, с.2].

Звичним явищем була фінансова і продовольча скрута. У серпні 1921 р. Голова Раднаркому України Християн Раковський звернувся з телеграмою (за номером 1962) до всіх радянських установ щодо забезпечення невідкладних заходів, направлених, з одного боку, до тимчасового скорочення грошових видатків, а з іншого – до максимального збільшення надходжень до казни республіки. Пояснювалася така необхідність переходом до нових форм господарсько-економічної діяльності в країні, що породжувала і в центрі і на місцях недостатнє забезпечення державних установ грошовими знаками.

На основі цієї телеграми 5 серпня 1921 р. фінансовий відділ Кам'янець-Подільського повітового виконкому звернувся до Завідувача Кам'янецького вищого сільськогосподарського інституту (О.М. Полонського – А.М.) з пропозицією припинити всіляке фінансування новобудов та нових споруд

інституту, значних ремонтів тощо. Дрібний ремонт допускався лише у екстрених випадках. Було запропоновано припинити різного роду закупівлі предметів та здійснення робіт за вільними цінами, скоротити до мінімуму командировки та витрати на них, переглянути існуючий в інституті порядок безкоштовного забезпечення продуктами тощо [9, арк.13].

Окремою постановою Ради народних комісарів про вищі технічні учбові заклади (виш у Кам'янці-Подільському підпадав під її дію) від четвертого червня 1920 р. визначалося, що їх студенти і викладачі прирівнювалися у відношенні забезпеченням продовольством до військових учбових закладів. Причому самі норми встановлювалися Комітетом з робітничого забезпечення при Народному Комітеті Продовольства УССР (правопис тут і далі оригінальний – А.М.). Цікаво, що за прогули занять студенти, окрім інших мір, позбавлялися продуктового пайка! [9, арк.19].

Кам'янецький Повітовий Земельний відділ при Ревкомі видав спеціальних охоронний лист зразковому полю і городу агрономічного факультету Кам'янецького Державного Українського Університету «...для безсуперечного користування цим городом і полем». У документі наголошувалося, що ця земля «...не є для якої небусть спекулятивної цілі, а є зразковою ділянкою при Агрономічному факультеті» [9, арк.58].

Згодом такий охоронний лист отримав вже сам Кам'янецький Державний Університет. (Показово, що слово «український» пропало з назви вишу). Рішенням Ревкому УССР від 23 серпня 1920 р. навчальний заклад звільнявся від усіляких реквізицій наукового приладдя, апаратів, реактивів, препаратів, інструментів та речей, які знаходилися в наукових кабінетах, лабораторіях, бібліотеках, майстернях та інших помешканнях університету.

На підставі цього листа представникам як військової, так і цивільної влади заборонялися будь-які вилучення, реквізиції та, навіть, тимчасові запозичення будь-яких речей без спеціальної згоди комісара університету «...не дивлячись на те, мають вони загальний чи нарочитий мандат» [9, арк.59].

Другого січня 1921 р. відбулося негайне засідання Науково-Шкільної ради вишу. На ньому слухали звіт делегата Університету Васильківського, який щойно повернувся із столичного Харкова і де. Фактично, вирішувалася доля навчального закладу. Згідно звіту, Наркомос мав виявити своє відношення до Університету після його ревізії. Тоді ж університету буде запропоновано реорганізуватися в одну з форм, вироблених Наркомосом.

Як зазначив Васильківський, делегації Університету дали зрозуміти, що на велику матеріальну підтримку годі сподіватися й заклад сам мусить себе забезпечити власним радянським господарством.

У Харкові делегацією було придбано книги і сільськогосподарські знаряддя. Університет натомість забезпечувався землею і лісом.

Засідання постановило: обрати комісію в складі товаришів Васильківського, Сердюка, Сташевського, Семенова і Голів Рад усіх факультетів для представлення черговому засіданню Науково-Шкільної Ради

проекту реорганізації Університету [10, арк.7].

На початку 1921 р. сільськогосподарський факультет почав співпрацювати напряму з своїм провідним центром – відділом сільськогосподарської освіти Головпрофосвіти УСРР. За ухвалою Головпрофосвіти від 26 лютого 1921 р., факультет мав з початком 1921 – 1922 навчального року перетворитися в окремий Сільсько-Господарський Інститут, а бувший Університет в Інститут Народної Освіти з факультетами Соцвиху і Профосу. Як писав Микола Баєр: «Кам'янецький С.-Г. Інститут повстав як радянський Вуз на межі двох світів, двох культур – буржуазної і радянської» [8, с.10].

З перших днів існування інституту почали свою роботу дослідні установи в його складі. Дослідні ферму і поле було закладено 1921 р., метеорологічну станцію – 1923 р., контрольно-насіньову станцію і плодовий розсадник – 1924 р. Працювали зоологічний і мінералогічний музеї.

З метою забезпечення виконання навчального процесу та особистих потреб студентського і викладацького складу керівництво вишу звернулося до Кам'янецького Повітземвідділу з проханням виділити додатково ще 37 десятин землі із земель т. зв. «болгарських городів». З них 10 десятин мало піти на створення учбових полів, 10 десятин – під городи для овочівництва і решта землі – для особистих потреб 750 душ працівників інституту і студентів [5, арк.42]. Показово, що власного посівного матеріалу сільськогосподарський інститут не мав взагалі й мусив звертатися за ним до Упосівкому, про що свідчить відповідний лист від 28 вересня 1921 р. [11, арк.43].

Важливим для висвітлення історії перших років Кам'янець-Подільського сільськогосподарського інституту є *«Загальний реєстр будинків на садибі бувшої духовної Семінарії в Кам'янці на Поділлію (квартал вулиць Шевченка, Петроградської, Пушкінської й Семінарський провулок), які, згідно протокольного засідання Малої Колегії Совнаркома від 5 липня 1921 р. № 7, передаються у власність Кам'янецького Сільсько-Господарського Інституту»*.

Згідно реєстру вишу було передано 14 будівель:

1. Головний будинок (на розі вулиць Шевченка і Семінарської, зараз перший корпус ПДАТУ).
2. Адміністративний будинок по вул. Шевченка (корпус № 2 ПДАТУ).
3. Бурса (ріг Шевченка й Пушкінської).
4. Бувша Зразкова школа (по вул. Петроградській).
5. Бувший шпиталь (на садибі).
6. Служби (баня, льодовик та ін.).
7. Криниця й кінний провід (на території садиби).
8. Шопа-дровник (вул. Пушкінська).
9. Шопа-льох (на садибі).
10. Шіпка-дровник.
11. Шіпка з відхідником.
12. Відхідник.
13. Криниця.
14. Курник. Датується документ 20 жовтня 1921 р. [11, арк.47].

Отже, новоствореному інституту передавалися будівлі колишньої духовної семінарії. Зауважимо, стан багатьох з них був далеко не ідеальним. Так, при огляді садиби й будинків архітектором сільськогосподарського інституту Є. Папенгутом з'ясувалося, що всі будинки потребують «..великого ремонту й вжиття негайних самих енергійних заходів щоб припинити руйнування будинків як стихійними силами, так і людьми, які в них перебувають. Те ж

відноситься й до всіх устріїв на садибі і зелених насаджень» [10, арк.148].

Учбовому закладу також передалися земельні ділянки під ведення учбового господарства, розташовані у різних околицях Кам'янця Подільського, а саме:

- а) за містом, на «болгарських городах»;
- б) бувший «архієрейський сад» й ділянка неподалік від нього;
- в) садиба бувшого свічного заводу, де розміщувалася свиноферма з маточним поголів'ям йоркширської і беркширської порід і корівник, де утримувалися метиси симентальської породи (всього біля 100 га землі);
- г) ділянка на Руських фільварках;
- д) у с. Мукша, на берегах Дністра, на кордоні з «боярською Румунією» невелика площа землі.

Окрім того, у власність вишу відійшов вальцовий млин у с. Пудлівцях [12, с.25].

Садиби Інституту посідали площу біля 35 га, йому належало 25 житлових і господарських будівель загальною вартістю біля 1 млн. крб. у червінцях.

Практично всі будівлі потребували ремонту, однак до 1924 р. ніяких асигнувань на такі потреби не надходило. 1924 р. держава спромоглася виділити на ремонт приміщень інституту 1500 крб., 1925 р. – 7500, 1926 р. – 11000 і 1927 р. – 10000 крб. у червінцях (за потреби біля 200 тис. крб.) [8, с.9].

Поступово приміщення облаштувалися під потреби навчального закладу. Інститут почав виконувати свою основну функцію – готувати фахівців-аграріїв для потреб країни та підвищувати загальний освітній та культурний рівень жителів Поділля.

Список використаних джерел

1. Баєр М.М. Підсумки будівництва Кам'янець-Подільського Сільськогосподарського Інститут та перспективи його розвитку. Кам'янець на Поділлі: Друкарня ім. Леніна, 1927. 22 с.
2. Бачинський С. Розвій агрономічних наук. *Наш шлях*. 1919. 18,21,25 грудня.
3. Алещенко М.І., Бабанін В.В., Бендера М.І. Кам'янець-Подільський сільськогосподарський факультет. Кам'янець-Подільський: Оіюм, 1994. 226 с.
4. Завальнюк О.М. Українська еліта і творення національної університетської освіти: фундатори і будівничі (1917 – 1920 рр.). Кам'янець-Подільський: Абетка-Нова, 2005. 496 с.
5. Баженов Л.В. Alma mater подільського краєзнавства (Місто Кам'янець-Подільський – центр історичної регіоналістики ХІХ – початку ХХІ ст.). Кам'янець-Подільський: Оіюм, 2005. 416 с.
6. Копилов А.О., Завальнюк О.М. Кам'янець-Подільський український університет: від ідеї заснування до ліквідації (1917–1921 рр.). *Український історичний журнал*. 1999. № 4. С.41–50.
7. Нестеренко В.А. Злочин проти розуму і совісті: репресій сталінізму проти української інтелігенції та Церкви на Поділлі. Кам'янець-Подільський: ПП

«Медобори-2006», 2013. 104 с.

8. Баєр М.М. Підсумки будівництва Кам'янець-Подільського Сільськогосподарського Інститут та перспективи його розвитку. Кам'янець на Поділлі: Друкарня ім. Леніна, 1927. 22 с.

9. Державний архів Хмельницької області (далі – ДАХМО). Ф. Р.195. Оп. 1. Спр. 2.

10. ДАХМО. Ф. Р.195. Оп. 1. Спр. 14.

11. ДАХМО. Ф. Р.195. Оп. 1. Спр. 5.

12. Мизин П.К. Воспоминания о 1922 – 1927 годах жизни и учебы в Каменец-Подольском сельхозинституте [Рукопис]. Зберігається в музеї історії ПДАТУ. Реєстр. № 1442, 1 декабрь 1969 г.

13. Іванишин В.В. Аграрна реформа: в науці, практиці і освіті. *Теоретичні та прикладні аспекти розвитку аграрного бізнесу : матер. Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю* (м. Тернопіль, 28 жовт. 2015 р.). Тернопіль : Економічна думка, 2015. С. 121-123.

14. Кінаш І.А., Китаєва О.А. Особливості використання мультимедійних технологій в навчальному процесі. *Матеріали всеукраїнської науково-методичної конференції «Проблеми підготовки фахівців-аграріїв у навчальних закладах вищої професійної освіти» ПДАТУ*. Кам'янець-Подільський, 2009. С. 145-147.

15. Сава А.П. Еволюція теоретичних знань та їх вплив на управління розвитком сільських територій. *Інноваційна економіка*. 2017. №3-4[68]. С.43-49.

16. Сава А.П. Управління і регулювання як об'єкти наукового осмислення розвитку сільських територій. *Економічний дискурс*. 2017. Випуск 1. С. 15-22.

17. Сава А.П. Обґрунтування процедурних особливостей методології оцінки розвитку сільських територій. *Подільський вісник: сільське господарство, техніка, економіка. Ч.2. Технічні науки. Економічні науки*. 2017. Випуск 26. С.204-215.

18. Гуцол Т.Д. Організація наскрізної виховної роботи студентів при підготовці агроінженерних кадрів. *Науковий вісник НАУ*. 2008. С. 79-83.

19. Зоотехнічна наука: історія, проблеми, перспективи : матер. IV міжнар. наук.-практ. конф., 21-23 трав. 2014 р. / [редкол. : Іванишин Володимир Васильович та ін.]. Кам'янець-Подільський : Зволейко Д. Г., 2014. 420 с.

20. Гораш О.С., Гаврилянчик Р.Ю., Печенюк В.І., Іванишин В.В. та ін. Життя – як покликання : Олена Семенівна Алексеєва : зб. спогадів / за ред. В.В.Іванишина. Кам'янець-Подільський : Медобори-2006, 2016. 80 с.

21. Rodrigues P.C.S., Semenyshena N. Editorial Introduction. *Independent Journal of Management & Production*. 2019. Vol 10, No 7. P. 911-914. DOI: <http://dx.doi.org/10.14807/ijmp.v10i7.775>.

